

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Indbydelsesskrift

til de offentlige

Afgangs- og Aarsprøver

i

Herlufsholms lærde Skole

i Juli 1872.

- I. Nestved Kjøbstad i Middelalderen. Af Pastor A. Listov.
- II. Fortegnelse over Skolens Bogsamling, første Afdelings andet Hefte, og
- III. Efterretninger om Skolen og Opdragelsesanstalten i Skoleaaret 1871—72. Af Prof., Rektor C. Listov.

Nestved.

Bangs Bogtrykkeri.

Nestved Kjøbstad

i

Middelalderen.

Beskrevet efter Skovklosters Gavebog

af

Pastor A. Listov.

Den her meddelte Afhandling har det været mig kjært at modtage til Offentliggjørelse i Herlufsholms Skoleprogram, ikke blot af den Grund, at den angaaer vor Naboby, Skovklosters fordums Hjemstavn, men ogsaa fordi den i det væsentlige støtter sig til Klostrets gamle Gavebog, den i Scr. Rer. Dan. aftrykte Liber donationum.

Chr. L.

Skjønt Nestved endnu i Reformationens Tidsalder var en af Danmarks betydeligste og driftigste Byer, og paa Grund af sin aarlige Byskat til Kronen (300 Mark) og Størrelsen af sine Bidrag til Leding kunde hævde sin Plads som den niende i Rangen blandt Rigets Kjøbstæder, umiddelbart efter Randers og Odense¹⁾, hørte den dog ikke blandt de Stæder, hvis Omraade var større i Middelalderen end i senere Tider. Dette kan vel forklares, dels af den Jordstræknings Beskaffenhed, paa hvilken Kjøbstaden dannede sig, dels af det Afhængighedsforhold, hvori den flere Aarhundreder igjennem stod til den gejstlige Stiftelse, den skyldte sin Opkomst, nemlig det til St. Peder indviede Benediktinerkloster, som den mægtige Ridder Peder Bodilsøn i Forening med sine Brødre

---

¹⁾ Allen, de tre nordiske Rigers Historie IV, 1, 111. I Forfatterens Fortegnelse over Kjøbstæderne, der deles i tre Klasser, og hvori Nestved nævnes som den tredie i anden Klasse, savnes Helsingør, der mulig dog ikke gik foran Nestved, se Jacobsen i Nyt hist. Tidsskr. I, 143 og 174—175.

og sin Moder havde stiftet under Kong Erik Emun Aar 1135. Det Jordegods, Fru Bodil strax skjænkede Klosteret, indbefattede mest Land paa den højre Bred af Susaaen, nemlig Halvdelen af Landsbyen Lille-Nestved og en dertil stødende stor Skovstrækning, hvorimod hun paa den venstre Aabred, i Landsbyen Store-Nestved, kun kunde skjænke Klosteret Kirken, hvortil Familien havde Patronatsret, en Gaard med tilhørende Jord, samt Maglemølle. Men da Lille-Nestved vedblev at være en Landsby, medens Store-Nestved efterhaanden opstod som Kjøbstad under Klosterets Højhed og Beskyttelse, strakte Kjøbstadens Omraade sig mod Vest aldrig længere end til Aaen, og mod Øst indsnevredes det af den Række Sandbanker, der endnu omgive Byen, men i hine Tider maa have været langt højere. Da desuden den Lavning, der ligger bag disse Sandbanker indtil Kalbyris, allerede i Løbet af det tolvte Aarhundrede kom i Klosterets Besiddelse tilligemed de Jorder, der fra Bakkerne sønden for Kjøbstaden skraane ned imod Susaaen og udelukkende benyttedes som Udmarker og Overdrev, kunde Byens Udvidelse kun foregaa indenfor bestemt afstukne Grændser, hvortil ogsaa maa regnes, at dens Borgere fra 1290 ikke kunde sælge, ja end ikke falbyde Hus eller Grund uden Abbedens Samtykke.

En Hovedkilde til Oplysning om Nestved Kjøbstads Udseende i Middelalderen er endnu bevaret os i St. Peders Klosters Gavebog (liber donationum), som Klosterets næstsidste Abbed, Rasmus Daw, lod besørge til Beskyttelse for dets Besiddelser, da de reformatoriske Bevægelser begyndte at true det, og som

Klerken Petrus Jacobi, med Tilnavnet Skjold, fra Roskilde udarbejdede med stor Omhu i Aaret 1528. Dette Skrift, der snart paa Latin, snart paa Dansk indeholder et Register over alle de Privilegier og Gavebreve, det rige Kloster Tid efter anden var kommet i Besiddelse af, og som omhandler den Mængde Landsbyer, navnlig i Sydsjælland, hvori Klostergodset var beliggende, er oftere blevet benyttet af dem, der have skrevet om „Skovkloster“; men skjønt allerede Længebek, der udgav det i sin Samling af scriptores rerum danicarum (T. IV, 335—406), bemærkede, at deri ogsaa fandtes et Hjælpemiddel til Nestved Kjøbstads Topografi, er det dog ikke, saavidt mig bekjendt, blevet benyttet som saadant. Her skal da gjøres et Forsøg paa at samle og belyse det Stof, Gavebogen, betragtet fra et saadant Synspunkt, indeholder.

Nestved var inddelt i Fjerdinger, hvis Navne og Omfang Gavebogen omtaler saaledes:

Møllæfierdingh rækker fran møllen, mølle-gaden then norræ sidæ, oc tiil Ringstæde port. Item fran Mickel Twæssøn søllest oc alt then holm om tiil plogh. S. 364.

Brofierding rækker alt then holm om, som Tygæ Dwæ bodæ, oc alt brogade, oc siden indtiil mølleportæn. S. 369.

Nørræfierding rækker fran Ringstæde port oc udt met sandbærget, ind tiil øster port, siden Niels bondis sidhæ, hælliggestis, Grabrødre, Magns Twæssøn oc Magns Skanings sidæ. S. 373.

Stuæclintzfierding strækker fran øster port, synden udt, wet Anders Krabbe, oc need ath tiil Magns

Porsse, Sworthe brødre, Knudt Malære oc tiil Sanctae Pæders Kirke. S. 374.

Navnene paa de tre første af disse Fjerdinger og paa de nu nedbrudte Porte for Enden af Mølle-, Ringsted- og Østergade have bevaret sig uforandret til vore Dage, og endnu efter det 18de Aarhundredes Midtenævnedes ogsaa Stueklindts Fjerding i Byens Skatteregistre. Et Blik paa det Kort over Byen (fra 1859), som ledsager Traps Beskrivelse af Danmark, vil vise, at Møllefjerding indbefattede Byens nordlige Del, hvori nu Møllegade, Kindheste- og Ringstedgade findes; Brofjerding det halve af Byens vestlige Del med Bro- og Farvegaden, Helligtrefoldighedsgaden og den vestre Side af Møllegaden; Nørrefjerding den østlige Del af Byen med hele den Strækning, der fra St. Peders Kirke breder sig østerpaa, og hvori nu Axel- og Hjultorvet, Torvestrædet, Ramsherred og Grønnegaden samt Østergade, foruden nogle Smaastræder, ere beliggende. Til Nørrefjerding regnedes en Strækning i Byen, der hele Middelalderen igjennem var aldeles ubeboelig, nemlig en lille Sø, kaldet Munkesøen, i den Trekant nedenfor Sandbjerget, der nu, opfyldt og tildels bebygget, omsluttet af Nygade, Ramsherred og Grønnegade, men som langt ind i dette Aarhundrede endnu var et Morads, da de i Middelalderen mod Nord og Vest anlagte underjordiske Afløb for Vandet ned til Aaen alt i det syttende Aarhundrede vare blevne forstoppede og senere kun tildels istandsattes.

Ikke blot i Møllefjerding, men ogsaa i Brofjerding taler Gavebogen om Holme. Hvis Ordet, navnlig hvad angaaer Brofjerding, skal forstaaes ganske

bogstaveligt og ikke blot, saaledes som Tilfældet er i Byens ældste Pantebøger, om Ejendomme, der paa alle Sider omgives af Gader, maa smaa Vandløb, der senere ere forsvundne, have adskilt visse Dele midt i Byen fra dens øvrige faste Grund; og det kunde maaske endog være rimeligt, da der i Brofjerding nævnes Jorder mellem Broerne, norden ved Tingstedet (inter pontes borialiter juxta placitum S. 366, 34). I Møllefjerding kan godt have været en Ø; thi fra Maglemølle og til Ringstedport strakte sig nord omkring Byen en Mose, som Gavebogen kalder Pugemosen (Puge betyder i den gamle danske Tunge en ond Aand), og som St. Peders Teglgaaards Hestehave stødte op til (363, 13); denne Mosestrækning er kjendelig endnu, og om den mindede i forrige Aarhundrede et Pugestræde, der gik fra Ringstedgade til Vandmøllen. Mickel Twessøn, hvis søllest (maaske det samme som Syll eller Syllesteen, Grundstok eller Tærskel) dannede et Skjæl i Møllefjerding, skjænkede Klosteret sin Gaard, der laa i Nærheden af Maglemølle, i Snabertun (369, 66 og 373, 53), hvilket besynderlige Navn maaske betyder Tossegaarden (snápr, isl. en Daare).

St. Peders Kloster, hvorom Kjøbstaden dannede sig¹⁾ som om sit Midtpunkt, blev utvivlsomt — hvad betydelige Rester af dets Kjældere i Gjæstgivergaarden

---

¹⁾ Aar 1274 indrømmede Kong Erik Glipping Nakskov de Love og Rettigheder, som han selv og hans Forgjængere dengang allerede havde indrømmet Nestved og de andre Markedspladser (villae forenses) i Sjælland. Suhm, X, 1005.

„Vinhuset“ paa Hjørnet af Helligtrefoldighedsgaden godtgjøre — anlagt i Brofjerding paa den Holm, som Gavebogens Forfatter siger, at Tyge Due, formodentlig hans Samtidige, beboede, vester ved St. Peders Kirke (372, 39). Vel brændte allerede Aar 1261 alle dets Bygninger paa Kirken nær, og Munkene nødtes til at ty ud til Skoven paa den højre Bred af Susaaen, hvor de opbyggede Klosteret paany og gave det Navnet Skovkloster; men ligesom St. Peders Kirke i Byen vedblev at staa under deres Bestyrelse, saaledes bevarede de ogsaa deres Magt i Kjøbstaden, saavel ved deres Ret til at hæve Told, Grundskat, Næringskat, Krigsskat og Sagefald (Bøder) og ved deres Ret til at indsætte og afsætte Byens Øvrighed, som ogsaa ved Besiddelsen af en Mængde Gaarde og Grunde, der vare skjænkede dem af fromme Velyndere.

Klosterets Ejendomme fandtes omspredte i alle Byens Fjerdinger; men der var dog flest af dem i den Del af Kjøbstaden, der laa nærmest ved dets ældste Besiddelse, Maglemølle og ved St. Peders Kirke, der efterat være afbrændt 1280 tilligemed den største Del baade af Store- og Lillenestved opførtes paa den forrige Plads. Idet disse Ejendomme opregnes i Gavebogen, oplyses vi tillige om Gadernes Beliggenhed, Navne og Ælde og see, at de, der dreve samme Haandtering, ogsaa gjerne boede i samme Gade.

Inden det fjortende Aarhundredes Slutning fik Klosteret af Præsten Nicolaus Brysting en Gaard og Grund, der laa i en nu forsvunden Gade, kaldet Porsegaden, tæt ved Møllegaden (367, 46), og i det femtende Aarhundrede skjænkede Ridder Bjørn Olsson,

Raadmand Jens Perssøn og Borgeren Mattis Perssøn Klosteret andre Ejendomme baade paa den nordre og søndre Side af Møllegaden (393, 81; 367, 38; 369, 4). I Brogade, som man kom ind i, saasnart man fra Lillenestved havde passeret „Store Bro“ over Aaen, besad Klosteret allerede 1381, „ifølge mere end sex-ten Aars Hævd“, en Bod (370, 11), men fik i Løbet af det femtende Aarhundrede otte Ejendomme til, blandt hvilke een „nedær hænder aen, wæsten wet thet stræde, som løber fra gaden oc tiil aen (370, 8); hvilket Stræde endnu angaves paa det Kort fra 1767, som Pontoppidan har optaget i sit danske Atlas, men nu er forsvundet tilligemed en anden Gade ved Aaen, der hed Korssægade (370, 10). Fra Brogade gik et Stræde ind til de Bagerboder, hvis Opførelse Abbeden 1442 tilstedede paa Vilkaar, at de gave Hvedebrød ¹⁾ og Toftegæld (Grundskat) til Klosteret (372, 44 og 369, 7), og dette Stræde var „herstrede“ o: Hovedgade, Adelgade i Byen (372, 45). I Nærheden af Aaen fandtes i Brofjerding en Badstue, der nævnes 1420 (370, 12) og maaske var opført istedenfor en ældre i Stueklindtsfjerding, i „Køffmanne badstue strædhed“, som ogsaa omtales (377, 33). Det hørte, siger Allen ²⁾, til Livets Fornødenheder dengang jævnlig at kunne tage sig et varmt Bad, og det saavel

---

¹⁾ Ifølge en med Byen afsluttet Kontrakt fra 1484 skulde hver Bager give Klosteret et Hvedebrød hver Løverdag og i Penge paa S. Blasii Dag (3die Febr.) 7 Sterling.

²⁾ I sit før nævnte Værk S. 246.

Fattige som Rige, og Karske ikke mindre end Syge. For dem, der levede i ringere Kaar, var der offentlige Badstuer, og i mange Kjøbstæder minder endnu Navnet paa en eller anden Gade eller Stræde om, at her engang har været en offentlig Badstue.

Ved St. Peders Kirkegaards søndre Side købte Klosteret 1374 af Nonnerne i St. Claras Kloster i Roskilde to Slagter- (Kjødmanger-) Boder med Toft, men mageskiftede dem atter 1477 med St. Peders Kirke for en Bolig i Brogade (370, 20 og 23). Ved den vestre Side af St. Peders Kirkegaard var der — til Underholdning for Vikaren ved samme Kirke — blevet skjænket en Bod jævne ved de der beliggende Skomager- (Suder-) ¹⁾ Boder, og denne Gave stadfæstede Biskoppen i Roskilde 1331 (369, 6); to andre Boder med deres Toft paa samme Side af Kirkegaarden fik Klosteret til Gave 1372 (368, 62). Nær ved St. Peders Kirkes Nordside ejede den Roskildske Kannik Albert Brunstenssøn en Gaard, som han 1351 skjænkede Klosteret, imod at Brødrene skulde holde en Sjælemesse hvert Aar paa en bestemt Dag (Aartid) for ham og hans Forældre (366, 46).

Kjøbstadens Handel, baade Landhandelen med det Distrikt i en Omkreds af flere Mil, der ved Stadsretten var henvist til udelukkende at handle med Byens Kjøbmænd, som ogsaa Søhandelen samt Fiske-

---

¹⁾ Ifølge Kontrakten af 1484 betalte enhver Slagter i Afgift til Klosteret en Steg hveranden Søndag og aarlig 4 Grot i Penge; hver Suder $\frac{1}{2}$ lødig Mark og et Par Støvler aarlig.

riet i Fjorden og — forbi „Mindet“ (o: Gabet, isl. minni) ved Karebæk — i Beltet havde naaet sin fulde Højde ved Overgangen til det sextende Aarhundrede, og da tog Byen vel ogsaa Del i det store Sildefiskeri om Høsten ved Øresund, hvorved i Frederik den Førstes Tid blot ved Falsterbod og Skanør 37,500 Karle, fordelte paa 7,515 Baade sysselsattes, og hvoraf det aarligen nedsaltede Udbytte alene ved Falsterbod beløb sig til 96,000 Tønder, medens det i hele Riget ansloges til 360,000 Tønder¹). At Kjøbstadens Fiskeri ogsaa tidligere har været temmelig udstrakt, tør man formode af en Dom, som Kong Erik af Pommern afsagde over Nestved Borgere i Aaret 1419²); thi deraf erfares, at de dreve Fiskeri ved Lollands Kyster, hvor de under en Strid med Munkene i Skiemminge (Maribo) Kloster halshuggede en Munk og to Klosterbønder og begrove dem i heden (uindviet) Jord. I det Privilegium, Kong Christian I fra Callundborg udstedte for Nestved paa Korsmissedag (den 3die Maj) 1451, og hvori hans Forgjænger, Kong Christoffers Brev paa Byens Privilegier stadfæstes, hedder det, at Byen skal være toldfri i Riget Danmark, „undtagen vore Fiskerlejer i Høsten“, og skal nyde og bruge frit Fiskeri udi Fjorden og deromkring; og det samme er Tilfældet i Kong Hanses Stadfæstelsesbrev, dateret Nestved paa St. Hansdag (ante portam latinam, 6te Maj) 1488. Det er da ogsaa naturligt, at Kjøb-

---

1) Allen, S. 69 ff.

2) Danske Magazin I, 366.

mændenes¹⁾ Gade (platea mercatorum, købmandgadhæ), eller, som Ordet senere fordrejedes, Kjøbmagergaden er den blandt alle Byens Gader, der nævnes allertidligst i Gavebogen. Aar 1315 skjænkede Hermann Draff Klosteret en Gaard paa den nordre Side af denne Gade paa Vilkaar, at det ved en Vikar skulde ugentlig lade holde fire Sjælemesser for ham ved St. Peders Alter (374, 7).

Fra Kjøbmagergaden, der dengang havde samme Retning som nu, nemlig fra St. Peders Kirke imod Sydost, parallel med og for Færdselens Skyld i ringe Afstand fra Aaen, gik to Stræder ned til denne, med Bygninger, der vare af særdeles Vigtighed for Handelen; det var de samme Stræder, som nu benævnes Compagnistræde og Møntergaden.

I Compagnistrædet laa et Stenhus, en grundmuret og teglhængt Bygning, i Modsætning til andre i Byen, der kun vare klinede med Ler med Tømmerstokke imellem og kun tækkede med Straa; det tilhørte et af Kjøbstadens fire Gilder og nævnes 1493 (377, 37). Det kaldes snart Peblingehuset, snart Peblingegildhuset, formodentlig fordi det ogsaa vendte ud til et Stræde, der dengang fra Klosterskolens Bygning ved den søndre Side af St. Peders Kirke løb ned til Aaen. At det ikke var Skoledisciplene, men et Gilde, der ejede dette Forsamlingshus, sees af et Kirkeregnskab fra 1673, hvori Compagnihuset og Peblinge-

---

¹⁾ Kjøbmændene skattede fra 1484 til Klosteret hver et Pund Ingefær, der omtrent kostede 2 Lod Sølv. (Allen, 233).

huset omtales som een og samme Bygning. I en Aar 1744 affattet, ikke videre grundig Beretning, som Borgmester og Raad tilstillede Stiftsbefalingsmanden Baron v. Gersdorf, siges, at de tydske Kjøbmænd i gamle Dage havde deres Oplag og Contoir i dette Hus. Det staaer endnu og benyttes som Oplagssted.

I det andet af de ovennævnte Stræder laa Møntergaarden, ligeledes en grundmuret Bygning, der ogsaa er bevaret og nu bruges som Pakhus. Klosteret tilbyttede sig denne Gaard „fra Porten og til Aaen“ af Roskilde Domkirke Aar 1355 (S. 346, A. 1), men gav Jep Pariis i Nestved den 1476 i Mageskifte for en Gaard i Kalkerop (398, 21). Det synes efter den første af Gavebogens Oplysninger, som om Nestved allerede under Valdemar Atterdag har været brugt som Møntsted; men efter hvad der velvilligt er mig meddelt¹⁾, kjender man ikke en eneste Mønt, der med Sikkerhed kan tillægges Valdemar Atterdag eller Dronning Margrete. De eneste Mønter, man kjender fra Nestved, ere slagne under Erik af Pommern, hvis Møntmester Mester Gherd (to Nestwede) nævnes i en Kvittering fra 1407. Disse Mønter kunne henføres til to Slags; nemlig 9lødige Sølvmønter (Sterlinge), der paa Adversen have en Krone med Kongens Navn og paa Reversen et Kors, hvorm staaer Moneta Næstwed, og Kobbermønter (Penninge), der paa Adversen have et kronet E, hvorm staaer moneta Næstw., og paa Re-

---

¹⁾ Af Inspektøren ved den kgl. Mønt- og Medaillesamling, Justitsraad Herbst.

versen in nomine Dom. omkring et Kors, i hvis ene Vinkel er et Kløverblad¹⁾). Efter Kong Eriks Flugt ud af Landet ophørte al Udmøntning i de Værksteder, han havde benyttet, og Malmø blev i 50 Aar det eneste Møntsted i Danmark; men naar der endnu i Aaret 1477 omtales „Hvide Nestvede Engelske“, antages disse for at være Eriks Sølvmonter fra Nestved, hvilke efter de betydelige Fund, der ere gjorte af dem, maa formodes at have været udmøntede i store Masser.²⁾

„Imellem Møntergaarden og Kjøbmagergade“, hedder det i Beretningen om Byen af 1744, „har i fordums Tid staaet en stor grundmuret Gaard, hvori fremfarne Konger, naar de besøgte Kjøbstaden, residerede. Pladsen har endnu Navn af Kongens Gjæstegaard; den er øde, men Rudera og en Kjælder af hin Gaard findes endnu.“ Den omtalte Kjælder med sine tykke Mure ovenpaa et Fundament af Kampesten er ikke forsvunden endnu; den kan sees i et lille Hus, der ligger paa det østlige Hjørne af Kjøbmagergaden og Compagnistrædet.

At danske Konger have ejet Gaarde i Nestved, kan sluttet af Gavebogen; om Erik Glipping hedder det udtrykkelig (S. 378), at han 1268, samme Aar, da han i Nestved den 14de Maj gav Stege Borgere Bevilling paa at bruge Skovene omkring deres By, skjæn-

---

¹⁾ De findes afbildede i Kobberne til den kgl. Møntsamlings danske Mønter, 2den Classe, Tab. XXVI, Nr. 2—4 og Nr. 6—7.

²⁾ Se en Afhandling af Luxdorph i Vidensk. S. Skrifter, 1ste Række, 9de Bind.

kede Klosteret sin Gaard i Nestved, som Hr. Nicolaus, Præst i Sandby havde ejet; men dens Beliggenhed bestemmes ikke nærmere. Den 12te Marts 1353 bevidnede Thrugil, Abbed ved St. Peders Kloster i Nestved og det ganske Convent, at Kong Valdemar Atterdag havde beklaget sig for dem over, at han, naar han kom til Nestved — hvor han f. Ex. 1344 havde sluttet Fred med Grev Johan af Holsten — ikke havde noget Hus eller Gaard, hvor han roligen kunde opholde sig for sine Fjenders Anfald, og bad dem derfor at overlade sig en Grund (hvorved der var en Fiskedam), hvorpaa han kunde bygge et Hus. Klosterbrødrene imødekom Kongens Ønske og overlode ham og Arvinger en dem tilhørende Grund, beliggende ved Aensønden for Prædikebrødrenes (Dominikanernes) Kloster og hvorved der var en Dam, dog med Vilkaar, at Kongen ej derpaa maatte opføre nogen Bygning, som kunde blive dem og Klosteret eller dets Indkomster i og udenfor Byen til Skade¹⁾. Gavebogen omtaler ogsaa, at Valdemar lovede Klosteret, at den paatænkte Bygning ikke skulde blive højere end 30 Alen (378, 48). Hvorvidt en slig Kongsgaard, der vel endog maatte have nogen Befæstning, virkelig blev opført, er jeg ikke istand til at oplyse; i hvert Fald kan den, ifølge Beskrivelsen, ikke have ligget ud til Kjøbmagergade.

Vi have hidtil kun dvælet ved de Besiddelser i Stueklindtsfjerding, som St. Peders Kloster havde; men Gavebogen siger, at i samme Fjerding ogsaa laa

---

¹⁾ Suhm, Danmarks Historie T. XIII, 275.

et Kloster, der tilhørte Dominikanernes (Sortebrødrenes) Orden. Denne Tiggerorden havde med en saa forbavsende Hurtighed udbredt sig fra Spanien til Norden, at der allerede 1222, Aaret efter Stifteren Dominicus Guzmans Død, var blevet anlagt et Sortebrødrekloster i Lund. Til Nestved antages disse Sortebrødre at være komne før Midten af det trettende Aarhundrede; men den ældste Beretning om dem i Gavebogen indeholder, at Magister Rano, en Kannik i Roskilde, i Erik Glippings Nærværelse 1277 tilskjødede St. Peders Kloster to Gaarde og en Mølle i Mogenstrup Sogn, for at Prædikebrødrene i Nestved kunde i Fred besidde den Grund, som de da beboede (349, b. III). Hvor denne Grund laa paa den Tid, kan man efter Gavebogens nærmere Beskrivelse deraf temmelig sikkert afgjøre; thi der nævnes, at Oleff Sappæ Aar 1440 skjødede Klosteret sin Gaard, liggende hos Sortebrødre yderst paa Købmangade østerst. (374, 3). Klosteret laa tillige indenfor Byens Grændser; thi der siges 1431, at Strædet, som ligger østen ved Sortebrødre, som nu er indhegnet, er Kongens „herstræde“; og det sees af Byens ældste Pantebøger, at den Gade, der nutildags kaldes Riddergade — mellem Kjøbmagergade og St. Mortens Kirke — før det syttende Aarhundrede endnu hed Herrestrædet. Ogsaa melder Gavebogen, at en øde Toft derhos var forudm bebygget og holdt „Byes Tyng“. (374, V og VI). Af andre Kilder veed man, at Sortebrødrenes Kloster ved Reformationstiden blev ombygget og da lagt udenfor Byen, og at den senere Klosterbygning ifølge en Indskrift

paa samme først fuldførtes 1527¹⁾). Det er derfor vistnok rigtigt, naar Beretningen om Nestved fra 1744 siger, at der mellem St. Mortens Kirke og Sortebrødrenes (senere) Klosterbygning (der efter Reformationen gik over i forskellige Adeliges Besiddelse og først 1840 forsvandt, for at give Plads til den Ostenfeldtske Stiftelse) havde staaet et Kloster, „hvoraf der endnu“, dengang Beretningen afgaves, „vare kjendelige Mure og Kjældere“, og hvorpaa der da var opført Borgergaard; kun deri fejler Beretningen, at den antager dette Kloster — ikke for Sortebrødrenes ældste Klosterbygning, men — for et Nonnekloster, af hvis Tilværelse i Nestved der ikke haves mindste Spor i Historien.

Skjønt Tiggerordenernes Statuter forbøde dem at samle sig Ejendomme, ændsede de dog ligesaa lidt i Nestved som andensteds dette Forbud. I Aaret 1431 havde Skovkloster „i Venskab og god Tro“ forlenet Prioren af Sortebrødre, Per Arildsøn, og Ridder Valdemar med Husvolden, en Strækning fra Bankerne syd for Byen og ned til Klosterets Udmarksjord ved Aaen (378, 49), paa hvis øverste Rand Valdemar Atterdags Fjender havde anlagt den Befæstning, som hans Hær 1345 stormede og indtog, og hvis Levninger man 1833 mente at være stødt paa i Nordkanten af „Store Møllens“ Have. Men Aaret efter „lastede Abbeden og Almuen i Nestved, at Tiggermunkenes Klostre bekræcke (bemægtige sig) og samle

---

¹⁾ Pontoppidans Danske Atlas, III, 99.

Jordegods uden at gjøre Byes Tyngde deraf og Toftegjæld“; hvorfor der samme Aar (375, 7—9) forfattes en Fortegnelse, dog uden Angivelse af Indholdet, over, hvormange Gaarde Sortebrødrene og Graabrødrene havde „fanget“ uden at opfylde disse Forpligtelser. Imidlertid foretog Klosteret snart efter i Mindelighed forskellige Mageskifter, der nævnes i Gavebogen, med Dominikanerne, medens slet ingen saadanne omtales med Franciskanerne.

Skovkloster faaer saaledes 1434 af Sortebrødrene en øde Gaard i St. Mortens Sogn, liggende i østre Ende af Købmannegaden, og giver til Gjengjæld Brødrene et Vænge udenfor Østerport ved Vejen, som fører til Aaderup, tilligemed et andet Jordstykke, der stødte umiddelbart op til deres Abildgaard ¹⁾ og Husvolden. Og paa Grund af, at de ikke skulle give Toftegjæld af disse Ejendomme, forpligte de sig til imellemstunder at prædike i Skovkloster (374, 4). Sortebrødrene vare ogsaa komne i Besiddelse af et Hus med Jord umiddelbart op til det Sted, hvor St. Peders Kloster maa antages at have ligget før Branden, nemlig „vesten ved St. Peders Kirke og norden ved Bytinget, paa det Hjørne næst op til Klosters Jord og Hus paa det andet Hjørne ud til Torvegaden“ (Tyge Dues); men denne Ejendom overlode de 1507 Skovkloster imod at faa, foruden Jord og Hus ved Aaen mellem to Stræder, hvoraf det ene hed Fiskerstrædet (sandsynligvis en Del af det nuværende

---

¹⁾ I Middelalderens Latin pomerium.

Compagnistræde), tillige en Jord, liggende udenfor Nestved i det Hjørne udenfor deres Klostersvænge, sønden næst op til det Stræde, som løber ud af Klosteret og ud til Adelvejen, man færdes ad til Aaderup (372, 39). Ved at omtale dette Mageskifte lader Gavebogen tillige falde et Ord om, at Bytinget, der, som før ommeldt, havde sin Plads Vest og Nord for St. Peders Kirke, „var forfløttet nu“, 3: dengang Gavebogen udarbejdedes, sandsynligvis til det Sted, hvor Byens gamle Raadhus endnu staaer.

Hvor vidt Sortebrødrene udvidede sig henad St. Mortens Kirke, maa lades uafgjort; derimod erhvervede Skovkloster Ejendomme i dens Nærhed. Norden ved Sortebrødrenes Kirkegaard løb et Stræde (375, 12), og i Nærheden deraf ejede Laurids Bydelbag af Bregnetved, af Vaaben 3: Adelig, et Stenhus paa „Koberg“, et ubestemmeligt Sted, som han 1433 tilskjødede Skovkloster tilligemed flere Ejendomme (376, 29). Saa-danne havde Skovkloster ogsaa under Sandbjerget nordest fra St. Mortens Kirke og vesten ved samme (373, 3; 374, 6).

Foruden Dominikanerne havde ogsaa Franciskanerne, saa kaldte efter deres Stifter Frants af Assisi († 1226), men bedst kjendte under Navnet Graabrødrene paa Grund af deres graa Kappe med en Hætte, et Kloster i Nestved, der var stiftet omtrent 1240 af Erkebiskop Andreas Sunesøns Broderdatter, Fru Inger, Grevinde af Regenstein. Gavebogen siger, at det laa i Nørrefjerding. I Traps Beskrivelse af Nestved (fra Aaret 1860), ligesom ogsaa paa hans Kort over Byen, angives dette Klosters Plads sydvest for St. Peders

Kirke, og det antages, at Levninger af samme endnu skulde findes i nogle Bygninger, blandt hvilke ogsaa regnes den Bygning, som indtil 1739 var Latinskole og endnu staaer uskadt, og hvori Peder Syv, Samleren af danske Ordsprog og Kæmpeviser, som Skolens Rektor i flere Aar havde Bolig, indtil han blev Præst i Hellested, hvor han døde 1702. Men dette kan neppe være rigtigt. Gavebogen, hvis Forfatter i enhver Fjerding opregner de mærkeligste Bygninger i den Orden, der maatte falde ham naturligt efter Stedernes Beliggenhed for hverandre, gaaer i Beskrivelsen af Nørrefjerding ganske bestemt fra Nordost til Sydvest; han nævner først Helliggæstis, som dengang laa paa samme Sted, hvor det nu ligger, nemlig i Ringstedgade; derpaa Graabrødrenes Kloster og efter dette Magns Twæsson. Der kan ingen Tvivl være om, at der ved den sidstnævnte tænkes paa den Borgmester Maghens Tuessøn, som i Aaret 1484 ¹⁾ havde betænkt St. Peders Kirke med en betydelig Gave, for hvilken der i Kirkens Chor skulde holdes Ottesang, Aftensang og Natsang paa alle Søgnedage af Sognepræsten, Skolemester og Peblinge. Foruden en Badstue, han nylig havde ladet opbygge i Møntergaarden, og et tilliggende Hus havde han skjænket Kirken det nye Stenhus, han havde ladet opbygge, liggende sønden til St. Peders Kirkegaard, 7 Boder og Boliger, hver Bod med sin Kjælder, Alt i Alt omtrent 48 Alen i Længden og i Bredden fra den ene Ende af Kirkens Ringmur til

---

¹⁾ Danske Magazin I, 269 ff.

den anden. Murene af disse Bygninger have overlevet Kirkens Ringmur; de staa endnu, som de dengang skjænkedes Kirken, og der bliver saaledes ingen Plads paa den sydvestlige Side af St. Peders Kirke for Graabrødreklosteret, hvis Bygninger desuden alle bleve nedrevne af Nestved Borgere, da Munkene vare blevne forjagede ¹⁾, og Kong Frederik I ved sit Brev af 10de August 1532 havde givet Byen Klosteret med al sin rette Tilliggelse i Forlening paa Vilkaar af, at den skulde strax holde Helligejsthuset færdigt og der indlægge fattige, elendige Mennesker²⁾.

Vi fejle derfor neppe, naar vi antage, at Klosteret har ligget Nordost for St. Peders Kirke mellem denne og Helliggæstis paa det Sted, som ogsaa et Skrift af Helvad (1624) og Traditionen peger hen til. I den oftere nævnte Beretning om Byen fra 1744 siges, at et lidet og snevert Stræde, som gaaer fra St. Peders Kirke ud til Axeltorvet og nu hedder Pølsestrædet, dengang endnu kaldtes Graabrødrestrædet. Der fortælles endvidere efter et Øjenvidnes Beretning, at da en Borger omtrent ved Aaret 1674 opbyggede et to Loft højt tavlmuret Hus og grov til Kjælder under Jorden, traf man paa Grundmur af Klosterets Fundament og en muret Hvælving, hvori vare syv „Borgerlæs døde Menneskeben“, som bleve henførte paa St. Jørgens Hospitals Kirkegaard og der jordede. I Kong Frederiks Brev nævnes som Klosterets Tillig-

---

¹⁾ Daugaard, de danske Klostre, S. 208.

²⁾ Kirkehist. Samlinger, I, 416.

gende dets Kirke, Kirkegaard, Have og Gaardsrum, hvilke sandsynligvis have strakt sig østerpaa tværs over det nuværende Axeltorv og ned ad den Gade, der nu kaldes Skomagerrækken, eftersom man for to Aar siden, ved at lægge Grund midt paa Torvet til det der oprejste Mindesmærke for Kong Frederik VII, stødte paa Levninger af Grundmure og tidligere fandt lignende bag den nuværende Vagtbygning, paa Hjørnet af Ramsherred¹). Antages selve Klosteret at have ligget paa Hjørnet af Graabrødrestrædet ud til Torvet, stødte det umiddelbart op til Byens gamle Raadhus, der nok kan hidrøre fra det 16de Aarhundredes Begyndelse, og som indtil for ikke mange Aar siden havde Udgang baade til St. Peders Kirkeplads og til Torvet; og i saa Fald forstaaer man ogsaa, hvorfor Borgerne, efter hvad der berettes, oprejste en Kag paa det nedbrudte Klosters Grund; thi slige Pæle stode gjerne paa Torvet udenfor Raadhuset, i Forening med de andre Strafferedskaber: Gabestok og Halsjern.

Imellem Graabrødreklosteret og Helligøjstes laa Hjultorvet, der nævnes første Gang i et Skjøde fra Aaret 1434 (S. 365); men dets daværende Udstrækning lader sig ikke nøjere bestemme. Det nuværende Hjultorv er kun lille og adskilt fra det langt større Axeltorv ved en kort Gadestrækning; men begge Navne betegne oprindeligt det Samme, nemlig Torvet, hvor Vogne (Lögæ vagne²) nævnes tilligemed Fiskevogne og

---

¹) Melchior, Efterretninger om Herlufsholm, S. 10, Anm. pp.

²) Melchior, S. 6, forstaaer derved Vogne med Løg og Grønsel

Sildevogne) kunde holde, og deres Varer udsælges imod bestemte Afgifter (Torggjald og Torgörtug) til Skovkloster (342). De to Torve have maaske ogsaa i Middelalderen gaaet i Eet, og Torvet kan da have strakt sig hen imod St. Peders Kirkeplads, saa at den i Gavebogen omtalte Torvegade, der først efter det attende Aarhundredes Begyndelse skiftede Navn og blev Helligtrefoldighedsgaden, kan have udmundet paa dette Torv.

„I Omsorgen for de fattige, syge og nødlidende aabenbarer sig, trods den Overtro, der var forbunden dermed, en af de smukkeste Sider af Middelalderens kirkelige Liv. Den almindelige Betragtningssmaaede var denne: de fattige, som kun lidet agtes af Menneskene, ere Vorherre kjære, derfor er Godgjørenhed mod de fattige den bedste Vej til at vinde Guds Venskab. Almisse afrenser al Synd, og den frier fra Døden, var en Troesartikel. At leve af Almisse betragtedes som et Gudvelbehageligt Liv, ja som en særegen Maade at dyrke Gud paa. Derfor kaldtes de fattige Guds fattige; de bad om Guds Almisse“. ¹⁾ Godgjørenheden mod de Nødlidende lod ogsaa Helligaandshusene fremstaa, hvorefter der almindelig fandtes et i enhver større Kjøbstad, og hvori de Fattige og Syge fandt et Tilholdssted. Paa disses Vegne gik „den Helligaands Bedere“ ud og indsamlede Almisser til Husets Fornødenhed. Paa længere Rejser omkring paa Landet førte disse „Bedere“ Vogne med sig for lettere at

---

¹⁾ H. Rørdam, Kjøbenhavns Kirker og Klosterne i Middelalderen, S. 297.

føre de indsamlede Gaver, der tilfaldt dem i rigeligt Maal. „Selv de umælende Dyr maatte hjælpe til at indsamle Almisser; thi almindelig havde Helligaandshusene en Gris eller flere, som, forsynede med Klokker, for at skjelnes fra andre mindre gudelige Staldbrødre og for desto lettere at kunne melde deres Ankomst, løb omkring i Byen og sankede deres Føde for fromme Koners Døre.“¹⁾

Ligesom Helligaandshusene vare ogsaa St. Jørgenshusene bestemte for Syge; men i dem optoges udelukkende saadanne, der lede af Spedalskhed. Denne forfærdelige Sygdom begyndte med Knuder; disse fremkaldte Saar, der udbredte sig og fortærede den Syges Lemmer, saa den Ulykkelige syntes at raadne bort og blev til Afsky ikke blot for Andre, men for sig selv. Denne Sot var ved Korstogene forplantet fra Østerlandene til Europa og var meget udbredt i Danmark fra det 13de Aarhundredes Begyndelse (da Erkebiskop Anders Sunesen døde deraf 1228) og til Midten af det 16de Aarhundrede. Da Sygdommen ansaaes for smitsom, bleve alle St. Jørgenshuse anlagte udenfor Kjøbstæderne, og de Spedalske, der i dem havde et tvungent og sørgeligt Opholdssted, maatte vel indsamle milde Gaver hos medlidende Mennesker, men skulde, ifølge en Lov af Christian II, advare Enhver om deres Nærværelse ved at klappe paa et Stykke Træ.²⁾

Nestved havde baade et Helligaands Hus i selve Byen og et St. Jørgens Hus udenfor samme, og de

---

¹⁾ Sammesteds S. 298.

²⁾ Allen, S. 262, ff.

omtales begge af Gavebogen, dog kun i Forbigaaende. Om Tiden, da de ere blevne stiftede, er Intet mig bekjendt, og Efterretningerne om dem i de trykte Skrifter ¹⁾, jeg har kunnet komme over, ere i det Hele kun sparsomme og ikke altid tydelige. I Aaret 1363 meldes, at Erich Degn af St. Jørgen i Nestved og Ænglicken Smale med alle Brødrers Minde i fornævnte Kloster oplode (afstode) Kong Valdemar deres Gods i Rønnebæk.²⁾ Hvis den her omtalte Stiftelse har været et Kloster i egentlig Forstand og har ligget i selve Byen, maa den skjelnes fra det St. Jørgenshus i Landsbyen Aaderup, St. Mortens Sogns Landdistrikt, en halv Fjerdingsvej sønden for Nestved, hvilket allerede omtales mere end et Aarhundrede tidligere. Thi Aar 1261 skjænkede Peder Olufsen af Kalværis (Karise) foruden Gaver til Munkeordenerne i Nestved ogsaa 10 Mark Penge til Hospitalet i Athorp, og 1292 gav Gytha, Søster til Bisperne Peder Bang af Roskilde og Jens Bang af Odense, idet hun ligeledes betænkte Klostrene og Kirkerne i Nestved, ogsaa 8 Alen Vadmel til hver af de spedalske Mænd i Athorp (der tilføjes „ved Nestved“) og til hver Kvinde 3 Alen Lærred³⁾.

I Aaret 1399 tilbagekjøbte, efter Gavebogens Be-

---

¹⁾ Utrykte Dokumenter i Kbhvns Archiver har jeg ikke haft Lejlighed til at gjøre mig bekjendt med, og Nestved Raadstuearchiv indeholder kun ganske enkelte Aktstykker fra Tiden før Reformationen.

²⁾ De ældste danske Archivregistraturer, udg. af T. A. Becker, I, 135.

³⁾ Suhm, D. H., X, 425 cfr. 974; XI, 120.

retning, Abbeden i Skovkloster af de Spedalskes Hus i Atherop (upaatvivlelig den samme By som Athorp og Aaderop, der nævnes lige efter i Gavebogen) visse Ejendomme, som Klosteret havde givet samme i Pant (S. 346, A. V). Det hedder videre, at Skovkloster 1421 fik i Maglag af St. Jørgens Hospital i Atherop Ejendomme i Tyvelse og Kalby Sogne, og St. Jørgen fik igjen tre Gaarde i Atherop, hvoraf hver gav 1 Øre Korn i Afgift (389, 32).

Omtrent ved denne Tid nævnes den Helligaands Hus (domus S. Spiritus) første Gang i Gavebogen; 1417 omtales nogle Jorder, som Stiftelsen ejede i Nestved, i Kjøbmændenes Badstræde, tæt ved Aaen (377, 33). Senere omtales Huset jævnsides med St. Jørgen i Aaderup. Niels Pedersen Gyldenstjerne skjænker i sit Testament fra 1456¹⁾ Gaver, ikke blot til Sortebrødrekloster, hvori han har valgt sig sit Lejested 3: Gravsted, og som faaer hans Hest og Harnisk i Foræring, medens Prioren faaer hans Sølvskede, men ogsaa til den Helligaands Hus (thæn hælyans Hws) og til St. Jørgen; men naar det derom hedder: „oc til sanctae Jorixen samme Stædh“, maa man vel forstaa dette om de Spedalskes Hus i Aaderup. Til dette skjænkede ogsaa Fru Kirstine Eriksdotter Rosenkrands ved Testament af 1509 en Gave af en lybsk Mark; thi der siges: „til Aaderop, til Sancte Jørgen“²⁾. Derimod havde Helliggestes Aar 1491 faaet skjænket et Stykke af en Have ved Maglemøllen (Gavebogen S.

¹⁾ Danske Magazin, 3die Række, 3die Bind, 297—98.

²⁾ Danske Magazin, VI, 187.

373, 46), og det ejede ogsaa Jordegods i Omegnen af Nestved; thi Stiftelsen laante 1495 af Oleff Daa paa Ravnstrup 80 Mark penninge, for hvilke den pantsatte ham en Gaard i Thestrup Sogn, der siden kom i Skovklosters Besiddelse (390, 46).

De Syges Pleje i Helligaandshuset har rimeligvis i Nestved ligesom i andre Kjøbstæder været besørget af Munke, der tilhørte den Helligaands (Duebrødre-nes) Orden. Huset blev styret af en Prior, og da der uafbrudt (lige til 1803) holdtes Gudstjeneste i den dermed forbundne Kirke, der nu benyttes til Opholdssted for Hospitalslemmerne, havde det i Middelalderen ogsaa Præster. I Skovklosters „Obituarium“ (Dødslistes), der opregner de Velgjørere, for hvilke der skulde læses Sjælemesser, nævnes ogsaa to Præster og en Prior i dette Hus¹⁾. Men ogsaa St. Jørgens Hospitaler betragtedes som gejstlige Stiftelser; de Syge kaldtes der ligesom i Helligaandshusene Søskende, og de udgjorde tilsammen et Konvent, der styredes af en Formand. Hvert St. Jørgens Hus havde et Kapel, hvori der blev læst Messer, vel ogsaa en Kirkegaard i Nærhed af Stiftelsen. Af St. Jørgens Hus udenfor Nestved er der imidlertid ikke blevet mindste Spor tilbage, saa dets Sted kjendes ikke mere.

Om Livet i begge disse kirkelige Stiftelser faa vi nogen Underretning af to Dokumenter henimod Reformationstiden. I Aaret 1492 var Kong Hans tilstede i Nestved, og da klagede de Søskende, som vare i

---

¹⁾ Langebek Scr. IV, 330.

St. Jørgens Kloster sammesteds, for Kongen over, at de ikke kunde faa deres Rente af Forstanderen, Jens Boesen, ligesom de „kærede om anden Trætte og Uvillie, som dennem imellem var“. Efter Rigsraadets Tilskyndelse udstedte da Kongen fra Antvorskov Kloster paa Marie Undfangelsesdag (o: 8de Dcbr.) et Brev, hvori han gjorde en „Kontrakt og Skikkelse“ angaaende disse Anliggender. Forstanderen forpligtedes til at sørge for de Syges Røgt og Pleje, deres Biering (Ophold) med Mad og Øl, om Kjøddagen med Flesk, Kokjød, Kaal og en fersk Ret, som Aarstiden var, om Formiddagen Grød og en Ret Fisk eller Sild til deres Nødtørft og dertil Øl til Skjellighed. Han skulde ogsaa holde en Kapellan, „som skal sige tre Messer hver Uge, om Søndagen, Onsdag og Fredag“; han skulde bygge og forbedre Kirken og Gaarden, holde Klosterets Tjenere ved Lov, Skjel og Ret og ej lade forhugge Klosterets Skove i nogen Maade; han skulde og efter sin Magt forbedre Kirken med Ornament og skulde give de karske Søkende derinde enhver 2 Skilling Grot om Aaret og alle tilsammen en fersk Nød (Höved) og en Fjerding Smør. Det forbydes tilige for Fremtiden at indtage karske Søkende i Klosteret, men saamange syge Søkende, som ere i de Herreder, hvoraf der bæres Rente til Klosteret, de skulle altid allesammen indtages og holdes derinde, „og hvad her overløber, det nyder Formanden til at forsee sig med, som Behov gjøres“. Det paalægges endelig Borgmester og Raad i Nestved hver Maaned at forvise sig om, at Kongens Anordning ikke over-

trædes.¹⁾ Brevets forskjellige Bestemmelser synes at tyde paa, at der ved dette St. Jørgens Kloster i Nestved menes Helligaandshuset. I Beretningen af 1744 siges ogsaa: „St. Jørgens Kloster har staaet i den vestre Part af Byen; Klosterets Bygning er ikke mere til; men Hospitalhuset staaer endnu, og i det staaer et stort gammelt, af Eg udhugget Billede, St. Jørgen paa sin Hest.²⁾ St. Jørgens Helligaands Hospitals Signet, saavidt man af gamle underhængende Segl kan skjønne, er St. Jørgen, siddende paa en Stol med en Sejersfane i Haanden“.

St. Jørgens Hus i Aaderup med sit Jordegods maa, ligesom det udenfor Kjøbenhavn beliggende, henimod Reformationen være blevet Kronens Ejendom; thi under 6te Juli 1513 fik Peder Mortensen, der var Kronens Foged paa Abrahamstrup (det senere Jægerspriis) af Christian II Livsbrev paa at have, nyde, bruge og beholde „St. Jørgens Hospital, udenfor Nestved liggende“, med al sin rette Tilliggelse, Rente og Herlighed, efter Niels Bosse, der tidligere havde haft det i Forlening, „dog at opholde saadan Gudstjeneste og Almisse og holde Hospitalets tilliggende Gods og Herlighed ved Hævd, Magt og Ret i alle Maader, som det Forleningsbrev ydermere indeholder.“³⁾

---

¹⁾ Hofman, Samling af Fundatser X, 189.

²⁾ Dette Billede er sporløst forsvundet.

³⁾ Suhms Samlinger 2, 109; cfr. Regesta Dipl. I, 620. Den samme Foged havde ogsaa Hospitalet udenfor Vordingborg i Forlening; se Wegener, i Annaler for nord. Oldk. 1855, 51.

Da umiddelbart efter Reformationens Indførelse Christian den Tredies kjøbenhavnske Reces 1536 fastsatte, at Hospitalerne overalt i Riget for Fremtiden ikke maatte gaa i Forlening, og Riberartiklerne af 1542 bestemte, at alle St. Jørgensgaarde skulde lægges til de store almindelige Hospitaler i hvert Landskab eller Stift ¹⁾, formoder jeg, at St. Jørgens Hospital i Aaderup ogsaa er blevet forenet med Helliggestes i Kjøbstaden, saaledes som det alt var skeet 1538 med St. Jørgens Hus udenfor Kjøbenhavn, der lagdes ind under Helliggestes i samme Stad. ²⁾ Den ved Reformationen afsatte hæderlige katholske Biskop Ove Bilde, der 1537, som et Bevis paa særdeles kongelig Naade, blev forlenet med Skovkloster, hvor han tog Bolig og siden opholdt sig til sin Død 1555, betænkte i sit Testament ogsaa Nestved Kirker, Præsterne, Skolemestrene, Peblingerne, de Fattige i Byen og i Hospitalet sammesteds; men derimod nævnes ikke St. Jørgen udenfor Nestved. ³⁾ I Aaret 1572 bestemte Frederik II, at der af en Gaard, der var lagt til Vordingborg Slot, skulde aarlig gives et Pund Rug, et Pund Byg og en Fjerdings Smør til Nestved; men det hedder udtrykkelig: „til de Fattige udi Hospitalet i Kjøbstaden“ ⁴⁾. Derimod kommer formentlig det sidste Spor af den nedlagte St. Jørgensgaard i Aaderup og sammes Gods tilsyne i den Fundats, hvorved Kong

---

1) Allen, S. 265.

2) Rørdam, S. 341.

3) Nye danske Magazin I, 242.

4) Hofman X, 164.

Christian IV 1631 indlemmede Callundborg, Ringsted og Nestved Hospitalers Gods i Kjøbenhavns Vartou. Man seer af Fundatsen, at der dengang endnu udenfor Callundborg og Ringsted fandtes St. Jørgens Hospitalsgaard, hvorimod ingen saadan nævnes udenfor Nestved; men blandt det Gods, der var henlagt til Underholdning for otte fattige Hospitalslemmer i Nestved og da inddroges til Vartou, nævnes foruden Ejendomme i forskellige Landsogne rundt om Nestved ogsaa syv Gaarde i Aaderup med deres Kongetiende og øvrige Afgifter, samt tre Huse, hvoraf det ene var bygt paa Kirkegaarden.

„Handel og Haandværksdrift, som overhovedet hele Kjøbstadslivet i Middelalderen, knyttede sig paa det allernøjeste til Gilder og Laug“¹⁾. I alle Kjøbstæder delte Gilderne sig i den senere Middelalder i Kjøbmandsgilder og Haandværksgilder eller Laug, som vare saa strængt sondrede, at en Haandværker aldrig, med mindre han afsvor sit Haandværk og Laug, kunde optages i Kjøbmændenes Gilde, skjønt disse med Fornøjelse optog Gejstlige og Adelige og sædvanlig talte nogle af dem i deres Midte. Gilderne havde ogsaa et stærkt kirkeligt Præg; de vare indviede til Jomfru Maria eller til en Helgen; og i disses Tal regnedes ikke blot de af Kirken kanoniserede, som den danske Kong Knud og Knud Hertug, den norske Kong Olaf, den nederlandske Hertugdatter Gertrud, den svenske Kong Erik, men ogsaa de, som Folket paa egen Haand gjorde dertil, som den danske Kong Erik Plovpenning.

---

¹⁾ Allen, S. 120 ff.

De rigere Gilder holdt og lønnede en egen Præst eller Kapellan; og han besørgede daglig Gudstjenesten ved et Alter i en af Byens Kirker, der tilhørte Gildet.

Gavebogen beretter os, at der var fire Gilder i Nestved, men indeholder iøvrigt kun lidet mere end deres Navne, og slet intet om, hvilke der var Kjøbmændenes, og hvilke der var Haandværkernes. Aar 1409 skjødede S. Olafs Gilde Skovkloster en Bolig med Jord og Grund i Brogade (370, 9), og samme Aar pantsatte Petrus Kabbe til Tidikinus Bænt sine Jorder mellem S. Erichs Gildehus, ikke langt fra St. Peders Kirkegaard (525) og Brogade (370, 16). Af S. Gertruds Gilde fik Klosteret 1436 i Magelæg al den Jord og Grund, som dette ejede mellem to Stræder, der fra Kjøbmagergade førte ned til Aaen (376, 32). En Gaard, der maa have tilhørt Christi Legems Gilde, tilskjødede Hans Priis i Faaborg Skolens Rektor i Nestved Aar 1401 (375, 17). Skomagernes Gilde maa have haft et Alter i en af Kirkerne; thi 1496 skjænkede Hr. Hans Pigh et Hus til dette Alter (371, 29).

Vi slutte Beskrivelsen over Nestved i Middelalderen med at omtale nogle gamle Segl. Kjøbstadens eget Segl findes under et Pergamentsbrev (i det kgl. Gehejmearchiv) fra Aaret 1481. Man seer paa det to Nøgler, lagte over Kors med en Krone ovenover og Bølger nedenunder. Omskriften er S. Sivium (o: Civium) de Nestweth. Seglet er afbildet i Danske Magazin, 6te Bind, S. 160, og Dokumentet, som det hænger under, er der ogsaa aftrykt. Af det faaer man at vide, at der fandtes et Alter for S. Erasmus i en af Kirkerne; men dette er for længe siden forsvundet,

ligesom det Kapel for Vor Frue, Gavebogen nævner 1431, og som var bygget ved Vaabehuset op til St. Peders Kirke mod Syd. Af Gildernes Segl opbevares — ifølge velvillig Meddelelse¹⁾ — to i det kgl. Museum for nordiske Oldsager, nemlig St. Olafs og Christi Legems. Paa det første sees Olaf siddende paa sin Trone, med Øxen i højre og et af Kirkens hellige Kar i venstre Haand; Omskriften er: *Sigillum convivii sancti olavi in nestwet 1508*. Paa det andet sees i Midten Christus paa Korset, ved den ene Side af ham en Kalk, hvori hans Blod nedflyder, ved den anden Viebrød (Hostien), og i Randen staaer *S. convivii corporis cristi in nesweth*.

---

¹⁾ Af Cand. Henry Petersen.